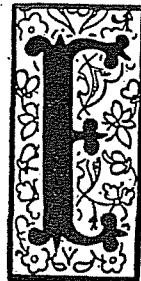

İktisat

Faiz - Banka
ve İslâm

— VII —

Mustafa COŞKUN

Y iman edenler, kat kat faizi yemeyin, Allah'dan sakının ki, kurtuluşa eresiniz» (Âli İmran/130)

Âyet-i kerime, kat kat artırılmış faizin yemesini Müslümanlara yasaklamaktadır. Bu âyetten şöyle bir anlam çıkarmak mümkündür. «Kat kat faizi yemeyin ama, artırılmamış basit faizi yeyebilirsiniz».

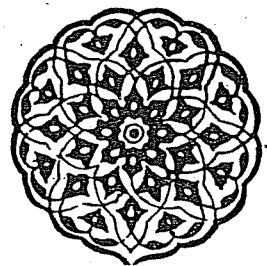
Müslümanlar arasında hatalı bir tatbikata yol açan bu anlayış, maalesef bazı çıkarıcılar tarafından ileri sürülmektedir. İslâm Dininin %6-9 gibi, basit faizi yasakladığını, kat kat faizi haram kıldığını söyleyerek çıkarlarını garantileştirmek niyetindedirler. Veya İslâm Dininin, güya güzel göstermek çabasındadırlar.

Acaba bu, böyle midir? Kur'an-ı Kerim, katlanarak alınan faizi yasaklayarak basit faizi serbest mi, bırakmıştır? Yoksa, zerrisine varıncaya kadar faizin her türlüünü yasaklamış mıdır?

Evvvelâ, kaynaklara müracaat ederek kat kat faizin ne olduğunu izah edelim. Daha sonra da mes'eleyi delilleriyle açıklamaya çalışalım.

KAT KAT FAİZ NEDİR?

Eski Araplarda bir senelik ödeme müddeti sonunda, ödünç veren, borcun ödenmesini veya faizin artırılmasını isterdi. Borçlu ödeyebilirse mesele yoktu. Ödeyemezse meselâ: borç, bir yaşını doldurmuş dişi bir deve ise, ikinci sene iki yaşını doldurmuş dişi bir deve, daha sonra yine ödenmezse, üç yaşını doldurmuş bir deve, sonra dördünü doldurup beşine basmış bir deve... olurdu. Borç ödenmediği müddetçe böyle, katlama

bir ödeme şekli devam eder giderdi. Aynı şekilde borçlu, vâde sonunda borcunu ödeyemezse borcunu, iki katı ödemek durumunda kalırdı. Borcu 100 (lira) ise, ikinci sene ödemediğinde katlanarak 200 lira olurdu.» (1) İşte kat kat faiz budur.

«Cahiliyet devrinde müşriklerden biri borçlanıp da ödeyemezse, alacaklı geri alma müddetini uzatır, borçlu da ödeyeceği parayı artırır. Ve bu artırmaya (her sene fazlalaştırılarak) devam edilirdi. Hatta, borçlunun bütün malî varlığı batır giderdi.» (2)

«Bir adam muayyen bir müddet için ödünç verirdi. Vade gelince borçluya, (malımı artır) derdi. Borçlu kabul ederse borç, misliyle artar ve esas borç ödeninceye kadar böylece devam ederdi. Bu suretle borçlu, herşeyini külliyyen kaybedebilirdi.» (3)

«Ribanın ez'af-ı muzafa (kat kat) olması, bir borca güzestesini zammedile edile (faizi eklene eklene) faizin re'sül mal (ana borç) kadar veya daha ziyade bir miktarı bulması demektir.» (4)

«Cahiliyet devrinde bir şahıs, diğer bir şahsa meselâ: bir miktar faiz ile ve bir sene müddetle yüz lira ödünç verirdi. Müddeti biter de bu borç verilmezse dânin (borç verenin) talebi üzerine medyun (borçlu), bu borcun miktarını meselâ: 200 liraya iblâğ (ulaşma) ile bir sene daha uhdesinde bulundururdu. Böyle seneler geçtikçe bu miktar artırırdı.» (5)

Şu halde Kat Kat Faiz, misliyle faiz getiren bir ödünç şeklidir.

Müslüman olmayan Araplar, ödünç verdikleri zaman karşılığında mtulaka faiz alırlardı. Borçlu, verilen vâde sonunda borcunu ya öder, ya ödeyemez. Öderse faizini de verir ve kurtulurdu. Ödeyemezse iki şekilde me'eleyi hallederlerdi:

a) İlk anlaşmalarında iki tarafın da kabul ettiği faiz haddiyle, ikinci sene de borcun müddetini uzatırlardı. Meselâ: %25 ten bir sene müddetle 1000 lira ödünç alınmış. Vâde sonunda borçlu, 1250 lira öder ve kurtulur. Ödeyemezse yine %25 ten faiz konur ve ikinci sene sonu borç, 1562,5 lira olurdu. Bu, basit faiz şeklidir.

b) İkinci durum ise şudur: anlaşma müddeti sonunda borçlu, 1250 lirayı ödeyemezse, ödünç veren vâdeyi uzatır fakat, borç, 2500 lira olurdu. Üçüncü sene yine ödenmezse 5000 liraya yükselirdi. İşte bu şekilde artan faize de «Kat kat Faiz» denir.

Kat kat faizi izah etikten sonra soruyu tekrar edelim: İslâm Dini, kat kat faizi yasaklayıp basit faizle ödünç vermeyi veya basit faiz almayı yasaklamış mıdır? Müslüman, %6-9 gibi «basit faizi» alabilir mi?... Yine biz kaynaklara dönelim.

BU HUSUSTA NE DEDİLER?

Nisaburî, Kaffal'in görüşünü şöylece tesbeht etmiştir: «Müşrikler, riba yoluyla topladıkları malların ekserisini, askerî masraflar için kullanıyorlardı. Müslümanların da kat kat faiz yoluyla para toplayıp askerî masraflarda kullanarak müşriklerden intikam almaları ve böylece onları taklit etmeleri mümkündür. Müslümanları, bu yoldan men için bu âyet-i kerime nâzil olmuştur. Bu ve bundan önceki âyetler, (Âli İmran/130), dinî hükümlerde ve cihat hususunda irşat yoluyla islâha geçmek için korku, teşvik ve nehiy gibi emirlerin ilkidir. Bu âyetle, faizin bu şekilde yasaklanmasından maksat, halen mevcut olan kat kat faizi haram kılıp kat kat olmayı serbest bırakmak değildir. Zira faizin her çeşidi nehyedilmiştir. Ancak Müslümanlar, bu şekilde bir ribalı muameleyi işleme teşebbüsünde buldukları için bu âyet, onları azarlamış ve bundan vaz geçmelerini istemiştir.» (6)

Müfti Ebu's-Suud Efendi, bu hususta özet olarak şöyle demektedir: «Âyet-i kerime içersindeki (kat kat) tabiri, Allah'ın riba hakkındaki yasağın kayıtlamaz. Yani fahiş faizi yasaklayıp basitini serbest bırakmaz. Bu tabirden maksat, âyet-i kerimenin nazil oluşu sırasında hüküm süren âdetin kötülüğünü bildirmektir.» (7)

«Müfessirin bu kaydın (kat kat kaydının) ihtirazî (Sakındırma) olmayıp o zamanki cereyanı hale göre hukukî olduğunu ve binaenaleyh, asl-ı Nehyin alelittlak ribayı tahrime müteveccih bulunduğunu beyan etmektedirler. Bu âyetin «Uhut» vak'asını tezkir sadedinde varit olması, bunun ilk nazil olan nehy-i riba âyeti olduğuna delâletten hali değildir. Tahkikatı fıkhiyeye nazaran da Sûre-i Bakara âyetleri nüzülen bundan muahhardır. Ve hatta muahhar olmasa bile herhalde mukaddem dahi olmadığından lâakal mukarenete mahmul olması lâzım gelir.» (8)

Merhum'un sözlerini sadeleştirerek sunalım: Âyet-i kerimede geçen «kat kat ribayı yemeyin» kaydı, sadece bu çeşit bir ribadan sakındırma değildir. Aynı zamanda âyetin indiği sırada devam eden bu çeşit faiz şeklinin varlığı bildirilmektedir. Binaenaleyh, bu âyetteki nehyin esas gayesi, umum olarak ribayı yasaklamaktır. Müfessirinin görüşü budur. Bu âyetin Uhut savaşını hatırlatması da bu hususta inen ilk âyet olduğuna delildir. Fıkhi araştırmalara göre de Bakara sûresindeki riba âyetleri, (275-280) bu âyetten sonradır. Sonra olmasa bile ondan evvel değildir.

«Bu âyet-i kerime ile bu cahiliye âdeti, takbih edilerek Müslümanlar böyle bir muameleden men edilmişlerdir. Yoksa böyle bir vak'ayı natı kolan âyet-i kerime kat kat olmayan bir ribanın cevazını mutazammın (içine almış) değildir. Belki böyle bir cahiliye muamelenin pek bî insafâne olduğuna müşirdir. (İşaret etmiştir.) Yoksa riba, az olsun çok olsun alelittlak (mutlaka) haramdır. Meselâ: elindeki bir silâh ile ona buna saldırıp duran bir şahsa hitaben «sen böyle bir silâh ile onabuna saldırıp durma» denilse, o şahsa silâhsız olarak saldırmaya müsaade edilmiş olmaz». (9)

BÜ HUSUSUN TENKİDİ :

Bu hususta selâhiyetli kaynakları dinledikten sonra işin kritiğine geçelim. Hakikaten bu âyeti kerimeden basit faizin cevazına bir fetva çıkarmak mümkün değil midir? Peşin olarak bu soruya «Hayır» cevabını verip delillerimize geçelim.

İslâm Dini, bu âyet-i kerime ile (Âli İmran/130), mürekkep (kat kat) faizi yasakladığı gibi, %1-2 oranındaki basit faizi de haram kılmıştır.

1 — Bakara sûresindeki, «Faiz yiyenler, şeytan çarpmış kimseler nasıl kalkarlarsa öyle kalkarlar... Allah alış-verişi helâl, faizi haram kılar... Allah ribayı mahveder» (275-276), «Eğer müminlerdenseniz ribadan geri kalmanı bırakın. Eğer bırakmazsanız bunun Allah'a ve peygamberine karşı bir harp olduğumu bilin» (278-279) gibi âyet-i kerimeler apaçık dururken bir takım te'villere kapılıp taviz kapısı aramak abes değil midir? Bu açık hükümler karşısında «Kat kat faiz yemeyin» âyetine, hazine bulmuş mağribî gibi sarılmak en azından Kur'an'ın fâizi haram kılışını isabetsiz bulmak demektir.

2 — «Kat kat fâizi yemeyin» âyeti, iniş itibariyle Bakara sûresindekilerden öncedir. İlk âyette muğlâk olan yasak hükmü, daha sonraki âyetlerde daha açıktır.

İslâm Dini, Araçların alışmış olduğu veya yaşayışlarına girmiş olan kötü âdetleri, birden kaldırmamıştır. İlk anda kötülüğünü göstermiş, daha sonraki âyetlerle de yasaklamıştır. İçkinin haram kılınışı da böyle olmuştur. İlk âyette zararının faydasından çok olduğu, daha sonraki âyette içkinin ibâdete mani olduğu bildirilmiş ve en son olarak da içki yasaklanmıştır. Riba hususunda da ilk olduğu kabul edilen bu âyette, sadece kat kat riba men edilmiş, daha sonra gelen Bakara sûresindeki âyetlerle de tamamen haram kılınmış olabilir.

3 — Peygamberimiz, Veda Haccında, «Faizin her çeşidi mülgadır... her türlü ayağının altındadır» (10) buyurmuşlar. Bu hadiste geçen (hepsi) tabiri umum ifade eder ki, kat kat olsun, basiti olsun, faizin her çeşidi bu yasağın içersine girer.

Peygamberimiz, Veda Haccından 82 gün sonra irtihal ettiğine göre, faiz hakkında koyduğu en son hüküm de budur. Bu durum karşısında hâla, «sadece kat kat faiz haramdır» diye iddia etmek yersizdir.

BASİT FAİZ NEDEN HARAMDIR?

İslâm'ın sadece kat kat faizi yasakladığını iddia edenler, bu neticeye şu düşünce ile varıyorlar veya iddialarını şöylece savunuyorlar:

«İslâm'ın her hükmü, insanlığın faydası içindir. Bilhassa toplumun faydasına olan bir şeyi, İslâm Dini yasaklamaz. İhtiyaç içersinde kıvranan bir insana en faydalı şey nedir? Onun ihtiyacı olan parayı vermek değil midir? O, bu para ile bir ihtiyacını gidermek veya ticarete kullanmak gibi herhangi bir suretle faydalanmayacak mıdır? Evet. O halde, basit bir faizle almış olduğu para ona fapda sağladığına göre, İslâm bunu neden yasaklayacakmış? Meselâ: %1 faizle 2000 lira ödünç alan bir insan, vâde sonunda 20 lira gibi cüz'î bir faiz ödeyecektir. O kimse bu fazlalığı seve seve öder. Çünkü muhtaç bir anında onun imdadına yetişmiştir. Ancak, insanların servetini yok eden kat kat faiz —âyette olduğu gibi— haramdır.»

Bir an için böyle olduğunu kabul edelim ve düşünelim. Muhtaç bir insana %1-2 gibi, cüz'î bir faizle ödünç verecek insafli bir faizciyi bulabilecekmiz? Faiz almaya alışan ve vicdanını onun hırsıyla karartan bir insan, %1-2 gibi faize rıza gösterecek midir? Böyle insafli bir faizciyi bulmak muhaldir.

Basit bir faiz oranıyla alınan 3-5 bin lira için ödenen faiz, belki önemsizdir. %2 yle alınan 3 bin lira için vâde sonunda 60 liralık önemsiz bir faiz ödenecektir. Realist bir görüşle cevap verelim, bu 60 lirayı seev seve verebiliriz. Çünkü bu 3 bin lira, bizim bir ihtiyacımızı gidermiştir veya ticarî imkânlarımızı artırmıştır. Fakat; aynı faiz haddiyle külliyetli bir kredi alan kimse için «önemsiz bir faiz verdi» diyebilir miyiz? Meselâ: %2 faizle 60 bin lira kredi alalım. (%2 faizle hiç bir müessese kredi vermez). Sene sonunda 1200 lira faiz ödeyeceğiz. Ve bu ödeme, ana borcumuz ödeninceye kadar devam edecektir. Borcumuzu on senede ödemişsek 12 bin lira faiz ödeyerek borcumuzu kapatmış oluyoruz ki, bu para, bir köy ailesinin 3-4 senelik masrafını karşılar.

Diğer taraftan İslâm Hukuku, evrensel bir nitelik taşır. Koyduğu hükümleri diğer milletleri de içine alır. Bunun için faiz hakkındaki İslâmî hükümler, milletler arasında da câridir. Buna göre meselâ hükümetimiz, bir dış memleketten %2 faizle 100 milyon lira kredi aldı. Sene sonunda ödeyeceği faiz iki milyon liradır. Görülüyor ki, en az faiz haddiyle alınan bir borç için iki milyonu hiçten ödemiş oluyoruz. Az miktarda borç alan için cüz'î bir faiz belki dokunmayacak, hatta fayda bile

sağlayacaktır. Fakat; emirler ve yasaklar umumî olur. İslâm Dini, bazı şahısları veya azlığı-çokluğu nazar-ı itibara almadan emirler verir, kaideler koyar. Yasaklanan şeyin belki faydaları da vardır. Fakat, zararı faydasından çoksa, İslâm onu yasaklar. Meselâ: içkiyi satmak suretiyle ondan bir fayda temin etmek mümkün; fakat bu faidenin yanında zararı çok büyük olduğundan içki haram kılınmıştır. Hatta bu tahrimde okadar ileri gitmiştir ki, içkiyi yapmak, satmak ve içmek aynı yasağın içersindedir. Demek ki, emir ve yasaklar, —yasak edilen şeyde bazı faydalar olsa bile— umumî olur. Şimdi bu mantikî zaviyeden hareket edersek basit faizi almanın ve vermenin de haram olması gerekir. Çünkü, birçok zarar getirmesi muhtemeldir. Veya zarara sebep olan taviz kapılarının açılmasına sebep olacaktır.

Dinimiz, harama giden yolları kapamıştır. Şayet, miktarı az olan borçlar için cüz'î bir faiz vermeye dinimiz müsaade etseydi, harama giden yol kapanmamış olurdu. Ve bu durum daha bir çok mes'elenin ortaya çıkmasına sebep olacaktı. Meselâ: Hangi miktar faiz fahiş, hangi miktar basit münakaşası ortaya çıkardı ki, paranın kıymetinin zamana ve mekâna göre değişmesi sebebiyle bu miktarı tesbit etmek de mümkün olmazdı. Zamanımızda da normal faiz oranıyla fahiş faiz oranı tesbit edilmiş değildir.

İslâm Dini, faizin her türlüünü haram kılmıştır. Bunda şüphe yoktur. Fakat; bir an için «basit faizin haram edilip edilmediğinde» şüphe edelim. Biz bu şüphelye tereddüt içersindeyken karşımıza, Buhari ve Müslim'in müştereken rivayet ettiği şu Hadis'i Kudsi çıkıyor:

«Numan b. Beşir (R. Anhüma)dan: Şöyle demiştir: (kulağımla) işittim. Resûlullah (S.A.V.) buyurdu ki, helâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında da (helâl mi, haram mı belli olmayan bir takım) şüpheli şeyler var ki, çok kimseler onları bilmezler. Şüpheli şeylerden her kim sakırsa arzını (yani haysiyetini) da dinini de kurtarmış olur. Her kim şüpheli şeylere dalarsa, (içine girmek yasak olan beylik) koru etrafında (davarlarını) otlatan bir çoban gibi çok sürmez içeriye dalabilir. Her hükümdarın bir koruluğu vardır. Allah'ın yeryüzündeki koruluğu ise yasaklardır.» (11) (Tecrid-i Sarih Terc. c: I, kitap 2, cüz I, sa. 60).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, faizin her çeşidi haramdır. Bu yasağı haleldar eden her hususun da haram edilmesi mantikî bir zarurettir. Zira; insanoğluna, —azıcık da olsa— açılveren taviz kapısı, sonuna kadar açılır. Bundan dolayı İslâm'ın basit faizi yasak etmemesi aklen de imkânsızdır.

— SON —

- (1) İbn-i Cerir Et-Taberi, Camiu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, C: 4/55-56.
- (2) Nisaburi, Garaibu'l-Kur'an ve Regaibu'l-Furkan, Taberi Tefsiri kenarı, C: 4/70, Kahire baskısı.
- (3) Ebu's-Suud, İrsadü'l-Akli's-Selim ilâ Mezayâ'l-Kitabi'l-Kerim, C: I, sh: 141, varak: a-b.
- (4) Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C: 2/1173, Eser Yayınevi.
- (5) Ö. N. Bilmen, Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, c: I/455.
- (6) Nisaburi, A. E., Tefsir-i Taberi kıyası, c: 4/70
- (7) Ebu's-Suud, A. E., Aynı sahife.
- (8) Hamdi Yazır, E. E., aynı cilt ve sahife.
- (9) Ö. N. Bilmen, A. E., aynı cilt ve sahife.
- (10) Sahihi Buhari Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 10, sa: 397.

Biyografi

Vefatının 211. Yılı Münasebetiyle

BÜYÜK HÂDİMÎ Hz.

Hayatı, Eserleri ve Tesirleri

Veli ERTAN
İst. Yüks. İsl. Ens.
Öğrt. Üyesi

BÜYÜK HÂDİMÎ, Osmanlı İmparatorluğunun 18. yüzyılı içinde yaşamış, mütefekkir, din âlimi, filozof, şâir, edib, muhakkik, müdekkik ve aynı zamanda büyük bir hukukçudur.

İslâm âleminin tanınmış ilmiyle âmil, fazlıyla kâmil çok cepheli bir zattır.

Büyük Hâdimî hakkında ne kadar konuşulsa ve ne kadar hakkında yazı yazılsa gene onun ilmi kudretini ölçmek mümkün değildir. Onda ilim vehbidir. Bu da şüphesiz Allah'ın bir hikmetidir.

Büyük Din âlimi Müftü Ebu Said Mehmed Hâdimî 1113 hicri ve 1701 milâdi tarihinde kendi adını taşıdığı Hâdim ilçesinde doğmuştur. Babası müderris Kara Hacı şöretiyle benam Mustafa Efendidir. Kara Hacı Mustafa Efendi halk arasında tanınmış ve devrin Mefhar-ı ülemasından olması hasebiyle ona Fahr-ür Rum unvanı verilmiştir. 1147 tarihinde vefat etmiştir. Kabri oğlu Hâdimî Hazretlerinin yanındadır.

Kabir taşındaki kitabede:

(Merhum ve mağfur Hâdimî Efendimizin pederleri ve üstadı fuhulinden sâhib-i enfar-ı kudsiyye üstadı kül mürşid-i ekmel Fahr-ür Rum Kara Hacı Mustafa Efendimizin ruhuna fatiha) (1) yazılıdır.

Hâdimî'nin cediti aslen Buharalı Hüsamü'd-din Mustafa Bedrüddin, Hüseyin Hüsamü'd-din, Abdurrahman, Osman ve Fahr-ür Rum Kara Hacı Mustafa Efendidir.

Birinci Hüsamü'd-din Efendi 1400 yıllarında sonradan Hâdimî adıyla tesmiye olunan bölgeye hicret etmiş ve 40 yıl kadar devam eden hicret hayatından sonra nihayet Hâdim'in güneyinde Taşkent nahiyesine bağlı Afşar köyü hududu dahilinde Karaca Sadık denilen mahalde yerleşmiş ve böylece bu aile 1692 tarihine kadar burada kalmıştır.

